

Perspective pluridisciplinare în hermeneutica juridică comparatistă

Pluridisciplinary Perspectives in Comparative Legal Hermeneutics

Andrei-Alexandru SOLOMON¹

Rezumat: Dreptul comparat nu presupune doar metoda comparativă de cercetare a sistemelor de drept (macrocomparație) sau a instituțiilor juridice similare din sisteme de drept distincte (microcomparație). După cum se afirmă cu precădere în literatura juridică postmodernă, în contrast față de definiția sa „clasică”, dreptul comparat nu se rezumă la o simplă metodă, ci este o veritabilă știință autonomă, al cărui obiect îl reprezintă crearea unei perspective juridice noi prin analiza și înțelegerea dreptului în context. Dincolo de o comparație care evidențiază asemănări și deosebiri prin juxtapunere, dreptul comparat, înțeles ca știință de sine stătătoare, are în vedere înțelegerea substanțială a: alterității în drept, a dialogului și a aculturațiilor juridice care se desfășoară constant în interacțiunea care are loc între culturile juridice, respectiv între juriști și confrății acestora din sisteme de drept diferite. Astfel, având în vedere rolul său esențial în procesul de armonizare a normelor juridice (e.g. în cazul dreptului european), precum și îndeplinirea idealurilor anterior amintite, dreptul comparat interacționează, în mod firesc, cu alte discipline juridice, împrumutând și integrând metodele lor specifice.

Cuvinte-cheie: drept comparat, metoda comparativă, culturi juridice, perspective pluridisciplinare.

Abstract: Comparative law does not imply only the comparative method of research of legal systems (macrocomparison) or similar legal institutions in distinct legal systems (microcomparison). As stated in the postmodern legal literature, in contrast to its “classic” definition, comparative law is not limited to a simple method, but is a genuine autonomous science, whose object is to create a new legal perspective by analysing and understanding law in context. Beyond a comparison that highlights similarities and differences through juxtaposition, the comparative law, understood as a science in its own right, takes into account the substantial understanding of: the alterity in law, the dialogue and legal acculturations that are constantly carried out in the interaction between legal cultures, respectively between lawyers and their peers from different legal systems. Thus, given its

¹ Doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, e-mail: andreialexandru.solomon@gmail.com

crucial role in the process of harmonising legal rules (e.g. in the case of European law), as well as the fulfilment of the above-mentioned ideals, comparative law naturally interacts with other legal disciplines, borrowing and integrating their specific methods.

Keywords: comparative law, comparative method, legal cultures, multidisciplinary perspectives.

1. Introducere

Dezbaterea privind natura dreptului comparat a captivat mințile juriștilor comparațiști încă din momentul în care a avut loc prima mare reunire internațională a comparațiștilor, în cadrul Congresului de la Paris, la începutul secolului trecut (în anul 1900)², și până în contemporaneitate. În acest sens, dacă am încerca gruparea ideilor legate de subiectul naturii dreptului comparat, putem constata că opiniile exprimate de către comparațiști de-a lungul timpului pot fi împărțite în două mari categorii, mai exact opinii care susțin dreptul comparat înțeles ca știință autonomă, respectiv categoria celor care consideră dreptul comparat a fi o simplă metodă³.

Obiectul propus al prezentului studiu nu constă în dovedirea sau argumentarea caracterului de știință autonomă a dreptului comparat. În schimb, ne vom îndrepta preponderent analiza asupra elementelor cu caracter pluridisciplinar și interdisciplinar care fac din dreptul comparat mai mult decât o metodă de cercetare a drepturilor naționale, mai exact, o disciplină juridică a cărei menire este reprezentată de facilitarea comprehensiunii substanțiale a alterității în drept, de surprinderea diferențelor dintre culturile juridice și de sondarea planului cultural secundar al acestora din urmă⁴.

În concret, după cum este susținut în literatura juridică de specialitate, orice încercare de „fortare a unei discipline autonome a dreptului comparat dincolo de interdisciplinaritate pare nu doar artificială (...), dar și lipsită de succes”⁵ întrucât nu ar face altceva decât să reducă dreptul comparat la dimensiunile sale pozitivistice. Or, dreptul comparat ca știință autonomă, al cărei scop principal rezidă atât în înțelegerea dreptului în context, dintr-o nouă perspectivă, cât și în cunoașterea comprehensivă și profundă a fenomenului juridic, nu are în vedere doar dreptul înțeles ca norme juridice aplicabile, ci mai ales cunoașterea și înțelegerea raporturilor dintre dreptul și societatea din timpurile în care acesta este aplicabil, precum și dintre drept și cultură în sens general⁶.

Pentru a putea îndeplini aceste deziderate soluția constă în mutarea accentului de pe ce poate face metoda comparativă pentru alte discipline juridice și, în contrapondere, raportarea la ce pot face celelalte discipline juridice pentru

² V. D. Zlătescu, *Drept privat comparat*, Editura Oscar Print, București, 1997, pp. 31-34.

³ M. Guțan, *Sisteme de drept comparate. Introducere în teoria generală a dreptului comparat*, Editura Hamangiu, București, 2014, p. 41.

⁴ P. Legrand, *Dreptul comparat*, trad. de R. Bercea, Editura Lumina Lex, București, 2001, pp. 32-42.

⁵ M. Guțan, *op. cit.*, p. 119.

⁶ M. Guțan, *op. cit.*, p. 59.

știința dreptului comparat. Prin urmare, dreptul comparat are nevoie să îmbrățișeze perspectivele istorice, sociologice, antropologice, filosofice și chiar economice ale dreptului, fără ca enumerarea să fie una exhaustivă, pentru a putea produce o cunoaștere de ordin juridic care să depășească planul comparațiilor unor pozitivismi⁷.

Aceasta este și optica îmbrățișată de către școala de drept comparat ieșeană, care împărtășește în cadrul metodei propuse pentru cercetările comparative ale dreptului, cunoscută și sub denumirea de Școala Dreptului Organic⁸, nevoia unei abordări interdisciplinare a temelor juridice pentru a facilita o hermeneutica juridică a acestora bazată pe organicism în loc de exegeza clasică juridică⁹. În mod practic, metoda Școlii Dreptului Organic propune juriștilor, prin încurajarea abordărilor și cercetărilor juridice interdisciplinare, o alternativă melioristă la analiza strict pozitivistă a normelor juridice în forma hermeneuticii juridice organice comparatiste¹⁰.

Aceste aspecte preliminare fiind expuse, în continuare urmează să ne îndreptăm analiza asupra unor perspective pluridisciplinare în hermeneutica juridică a dreptului comparat. Astfel, ne vom apleca atenția către interacțiunea acestei discipline cu câteva dintre celelalte discipline juridice, precum și față de câteva concluzii raportate la variatele rezultate ale cercetărilor pluridisciplinare specifice analizei comparative excursiv-exploratorii din cadrul hermeneuticii juridice organice propuse prin metoda Școlii Dreptului Organic, pe baza interacțiunii dreptului comparat cu alte discipline juridice¹¹, astfel cum au fost înțelese acestea de către unii dintre teoreticienii comparațiști ai dreptului de-a lungul timpului.

2. Dreptul comparat și teoria generală a dreptului

Folosirea metodei comparative în cadrul teoriei generale a dreptului poate genera efecte pozitive care se pot concretiza în îmbogățirea perspectivei juristului atât asupra sistemului de drept autohton cât și asupra sistemelor de drept cu care îl compară. Așadar, după cum s-a enunțat în doctrină „abordarea comparativă îmbogățește viziunea asupra conceptelor diviziunilor clasificărilor definițiilor pe care, în general, teoria generală a dreptului le pune la îndemână juriștilor pentru înțelegerea fenomenului juridic”¹².

⁷ M. Reimann, *Comparative Law and Neighbouring Disciplines*, în M. Bussani, U. Mattei (ed.), *The Cambridge Companion to Comparative Law*, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2012, p. 33.

⁸ V. M. Ciucă, *Drept privat comparat. Lecțiuni. Vol. I. Prolegomene*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2019, pp. 125-127.

⁹ V. M. Ciucă, C. Macovei, S. Panainte (coord.), *Școala Dreptului Organic. Vol. I*, Editura Junimea, Iași, 2007, pp. 11-18.

¹⁰ V. M. Ciucă, *Drept..., op. cit.*, p. 24.

¹¹ V. M. Ciucă, *Lecții introductive de hermeneutică juridică – Syllabus*, Editura Fundației Axis, Iași, 2005, pp. 178-181.

¹² M. Guțan, *op. cit.*, p. 97.

Perspectiva teoriei generale a dreptului în cadrul analizelor comparative ale diverselor sisteme juridice subliniază, de exemplu: prezența sau absența codificărilor, diviziunea dreptului în drept public și drept privat, diferența dintre modalitățile în care dreptul este învățat, dintre dreptul material și cel procesual, precum și importanța multiplelor izvoare ale dreptului sau a metodelor care țin de interpretarea normelor juridice¹³.

După cum afirma comparatistul Leontin-Jean Constantinesco: „O teorie generală a dreptului elaborată pe o bază comparativă ar reprezenta (...) punctul de plecare în vederea unei mai bune cunoașteri și înțelegeri a fenomenului juridic însuși”¹⁴. Prin urmare, un demers de acest fel ne arată faptul că o analiză interdisciplinară subliniază faptul că noțiunile juridice pe care le-am menționat în rândurile precedente cunosc variate forme de aplicare în sisteme juridice diferite și nu au același impact peste tot. O asemenea analiză comparativă ne poate îndrepta către o meditație asupra originilor, justificării existenței sau importanței conceptelor și clasificărilor juridice avute în vedere în sistemul de drept de apartenență, precum și în sistemele de drept străine, ușurând călătoria „sinelui comparant (...) către celălalt”¹⁵.

3. Dreptul comparat și filosofia dreptului

Cele două discipline juridice s-au intersectat încă de la începuturile comparativismului juridic modern, în contextul în care comparații clasici au fost interesați de ideea de universal în drept, iar filosofia dreptului prezintă în mod inherent o pretenție universală. Având în vedere faptul că filosofia dreptului cuprinde o dimensiune universalistă, după cum afirma inclusiv profesorul René David, este inimaginabil a concepe studierea filosofiei dreptului fără implicarea unei abordări comparative, îngrădindu-i, în acest mod, viziunea despre drept și dreptate la cadrul unui singur sistem de drept național¹⁶. În mod practic, incorporarea metodelor specifice filosofiei dreptului în procesul hermeneutic comparatist ne relevă modul distinct în care diverse societăți percep și simt dreptul și justiția, raportul dintre drept și moralitate sau raportul dintre drept și religie¹⁷. Nu este mai puțin adevărat că, la rândul său, comparatistul are nevoie în activitatea sa de interpretare a normelor juridice supuse comparării de metodele specifice filosofiei dreptului.

Chiar dacă cercetarea și meditația asupra dreptului în scopul îmbunătățirii cadrului normativ pozitiv reprezintă motorul comparativismului juridic, doctrina contemporană de drept comparat este preocupată mai mult de înțelegerea regulilor

¹³ R. C. van Caenegem, *European Law in the Past and the Future. Unity and Diversity over Two Millennia*, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2002, pp. 38-51.

¹⁴ L.-J. Constantinesco, *Tratat de drept comparat. Vol. II: Metoda Comparativă*, trad. de D. Scarlat, Editura ALL EDUCATIONAL, București, 1998, p. 331.

¹⁵ P. Legrand, *op. cit.*, p. 38.

¹⁶ R. David, *Les grands systèmes de droit contemporains. Troisième édition*, Editura Dalloz, Paris, 1969, pp. 7-8.

¹⁷ *Ibidem*, p. 7.

de drept într-un anumit context socio-cultural dat, decât de dreptul pozitiv și de soluțiile acestuia, în mod exclusiv.

Deși comparații clasici realizau o distincție clară între cele două discipline și metodele lor hermeneutice, în contemporaneitate cercetarea temelor juridice prin prisma metodelor caracteristice celor două discipline juridice prezintă tot mai multe suprapuneri. De exemplu, acest aspect este evidențiat de către abordarea dreptului comparat ca teorie sau filosofie a dreptului (*i.e. Comparative Law in Jurisprudence*), esența unei astfel de hermeneutici comparativ-juridice fiind de natură filosofică. Prin urmare, dreptul comparat nu are în vedere norme juridice sau legi, ci mai degrabă se orientează către analiza tiparelor de gândire juridică ale diverselor culturi juridice, incluzând principii, concepte, credințe și stil de raționament juridic¹⁸.

În aceste condiții, filosofia dreptului oferă interpretării de ordin comparatist o anumită perspectivă metodologică asupra comparării în drept. *In concreto*, juristul comparatist trebuie să fie preocupat de gândirea juridică a confracților săi din sistemul de drept pe care îl supune analizei sale comparative. Astfel, pe lângă analiza din perspectivă filosofică a instituțiilor juridice din sistemul de drept care face obiectul comparației, este necesară și tratarea problemelor de ordin economic și sociologic care reies din textul normelor juridice comparate¹⁹. Evident, o astfel de abordare implică în hermeneutica comparatistă depășirea abordărilor pur pozitiviste, a simplelor comparații prin juxtapunere și apropierea sistematică de o comparație profundă a sistemelor de drept analizate.

4. Dreptul comparat și istoria dreptului

În opinia unor teoreticieni comparațiști, istoria dreptului reprezintă studiul temporal al dreptului, în timp ce dreptul comparat presupune studiul în spațiu al acestuia sau, într-o altă formulare, pe când prima are în vedere dreptul în dimensiunea sa diacronică, cealaltă vizează sincronia normelor juridice din sisteme de drept diferite²⁰.

Cele două discipline juridice au fost percepute de către alți comparațiști ca fiind două fețe ale aceluiași demers de interpretare a dreptului, susținându-se chiar că dreptul comparat reprezintă istoria dreptului preocupată de raporturile și dialogul juridic constant dintre sistemele de drept²¹. Pe fondul acestor idei, după cum este subliniat în doctrina de specialitate, unii teoreticieni comparațiști ai dreptului au denumit istoria comparată juridică drept comparat vertical, respectiv compararea sistemelor de drept actuale ca fiind drept comparat orizontal²².

¹⁸ M. Guțan, *op. cit.*, p. 98.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 98-99.

²⁰ K. Zweigert, H. Kötz, *Introduction to Comparative Law. Third Revised Edition*, trad. de T. Weir, Editura Clarendon Press, Oxford, 1998, p. 8.

²¹ A. Watson, *Legal transplants. An Approach to comparative law. Second Edition*, The University of Georgia Press, Athens, London, 1993, pp. 6-7.

²² P. de Cruz, *Comparative Law in a Changing World. Third Edition*, Editura Routledge-Cavendish, Oxford, 2007, p. 10.

Fără a le confunda sau a le declara incompatibile, cele două dimensiuni se află într-o relație de interdependență în cadrul demersului hermeneutic pe care îl presupun. O eroare uzuală metodologică constă în asumarea faptului că dreptul unui anume timp și loc se dezvoltă în propria manieră, care poate fi studiată fără a fi luat în calcul modul în care dreptul se dezvoltă într-o altă zonă și într-un alt timp²³. În egală măsură, eronat este a considera că dreptul unei jurisdicții contemporane formează mai curând un sistem de drept coerent decât un amalgam de soluții dezvoltate pe parcursul timpului²⁴.

Pentru tratarea temelor istoriei dreptului, care privesc analiza instituțiilor juridice și procesul de evoluție al diferitelor sisteme de drept, este necesară utilizarea metodei specifice dreptului comparat, mai exact metoda comparativă, iar comparatistul, în hermeneutica sa juridică, la rândul său, este nevoit să ia în considerare circumstanțele istorice în care aceste instituții și proceduri supuse analizei comparatiste s-au dezvoltat²⁵. Pe scurt, un veritabil istoric al dreptului trebuie să fie, concomitent, și un comparatist, iar reversul medaliei este valabil întrucât un jurist comparatist trebuie să fie și un istoric al dreptului²⁶.

Pentru o parte a doctrinei de drept comparat, pentru a dobândi o perspectivă cât mai veritabilă referitor la evoluția cronologică a sistemelor de drept și a normelor juridice avute în vedere, în analiza comparativă este necesar a înțelege particularitatea și originalitatea elementelor lor esențiale, dat fiind contextul în care structurile caracteristice ale unui sistem de drept sunt rezultatul, de regulă, al unui întreg proces de evoluție istorică²⁷.

Relativ de dată recentă, apelul la istoria dreptului, în cheie comparatistă, precum și la utilizarea metodelor sale specifice, ocupă un rol central în cercetarea juriștilor comparațiști preocupați de crearea unui „*novum jus commune europaeum*”²⁸. În contextul în care demersul constant de unificare și armonizare a dreptului la nivel european (care aduce aminte, sub aspectul aplicării și învățării acestui drept, de un *jus commune europaeum* medieval *redivivus*²⁹), este în plină desfășurare, acești juriști, teoreticieni și practicieni ai dreptului deopotrivă, se află în căutarea în istorie a elementelor comune de tradiție juridică și a specificului culturii juridice inerent sistemelor de drept naționale³⁰.

²³ M. Guțan, *op. cit.*, p. 100.

²⁴ J. Gordley, *Comparative Law and Legal History*, în M. Reimann, R. Zimmermann (ed.), *The Oxford Handbook of Comparative Law. Second Edition*, Oxford University Press, Oxford, 2008, pp. 762-763.

²⁵ K. Zweigert, H. Kötz, *op. cit.*, p. 8.

²⁶ M. Guțan, *op. cit.*, p. 100.

²⁷ L.-J. Constantinesco, *op. cit.*, pp. 125-130.

²⁸ M. Guțan, *op. cit.*, p. 100.

²⁹ R. C. van Caenegem, *op. cit.*, pp. 13-19.

³⁰ J. Hilaire, *La place de l'histoire du droit dans l'enseignement et dans la formation du comparatiste*, în *Revue internationale de droit comparé*, nr. 2, 1998, p. 328 *apud* M. Guțan, *op. cit.*, p. 100.

În perspectivă generală, analiza comparativ-istorică face obiectul oricărui demers de cercetare și hermeneutică pluridisciplinară contextualizată a sistemelor și culturilor juridice străine. În consecință, cu ajutorul metodelor specifice istoriei dreptului, comparatistul are șanse mai mari să interpreteze elementele esențiale ale unui sistem de drept, culturi sau norme juridice străine dacă dobândește o comprehensiune asupra alterității, mai precis asupra felului în care acestea au apărut și s-au dezvoltat³¹.

5. Dreptul comparat și sociologia juridică

Cu toate că la prima vedere cele două discipline juridice par a se confunda și a se întrepătrunde, sociologia juridică și dreptul comparat prezintă atât puncte comune, cât și aspecte care le separă. Astfel, sociologia juridică tinde înspre relevarea relațiilor cauzale între drept și societate³², adică descoperirea măsurii în care dreptul influențează comportamentul oamenilor și locul pe care aceștia i-l rezervă ca factor de ordine în evoluția realităților juridice înțelese ca realități sociale³³.

În activitatea de interpretare a normelor juridice străine comparatistul, în încercarea sa de a așeza dreptul în context, folosește inevitabil tipul de abordare specific cercetării sociologice. În acest sens, el trebuie să apeleze la informațiile produse de cercetările de sociologie juridică întrucât, după cum clar este evidențiat în doctrină, „raporturile reciproce dintre dreptul și contextul său social sunt multiple și prea strânse pentru ca dreptul comparat să se reducă la o simplă comparare de articole de lege”³⁴. Analiza normei de drept prin prisma sociologiei juridice constituie un mijloc suplimentar pentru comparatist de a înțelege mai bine norma juridică străină, precum și raporturile acestei norme cu contextul său social dat, devenind prin acest fel o componentă a metodei dreptului comparat în hermeneutica juridică a comparatistului³⁵.

Nivelul de apropiere dintre dreptul comparat și sociologia juridică depinde de viziunea pe care comparatistul și-o însușește asupra dreptului în sine. Sociologia dreptului și dreptul comparat, în procesul de interpretare al normelor juridice, s-au apropiat în mare măsură drept consecință a faptului că în dreptul comparat au apărut și s-au consolidat teme de cercetare care au implicat inevitabil teoria socială³⁶. Cu titlu de exemplu, este cazul fenomenului de aculturație juridică, în variatele sale forme de transferuri, care au în loc în cadrul dialogului permanent dintre culturile juridice, prin: transmiterea cunoașterii, practicilor profesionale și a instituțiilor de factură juridică de la o jurisdicție la alta, consecințele proiectelor de

³¹ J. Gordley, *art. cit.*, în M. Reimann, R. Zimmermann (ed.), *op. cit.*, p. 769.

³² K. Zweigert, H. Kötz, *op. cit.*, p. 10.

³³ V. M. Ciucă, *Lecții de sociologia dreptului. Câteva repere în sociologia generală a dreptului*, Editura Polirom, Iași, 1998, pp. 39-40.

³⁴ M. Guțan, *op. cit.*, p. 109.

³⁵ L.-J. Constantinesco, *op. cit.*, p. 242.

³⁶ M. Guțan, *op. cit.*, p. 110.

armonizare a dreptului, efectele globalizării juridice, efectele transplantului juridic, înțelegerea și explicarea dreptului din punct de vedere cultural³⁷.

Abordarea contextualizată a dreptului în hermeneutica juridică specifică analizei de drept comparat depășește, în consecință, diviziunea clasică dintre dreptul din conținutul textului de lege și dreptul regăsit în contextul său social, făcând, așadar, din dreptul așezat în context atât obiectul său principal de studiu, cât și sediul unic al comprehensiunii organice, aprofundate, a dreptului, respectiv al interpretării normelor sale prin comparare juridică (e.g. dreptul comparat contemporan ar afirma că înțelesul real al unui divorț în două culturi juridice diferite nu este surprins de instituția juridică în sine, astfel cum o regăsim în textele de lege ale celor două sisteme de drept, ci chiar de către modalitatea în care actorii implicați într-un divorț percep această instituție)³⁸.

6. Dreptul comparat și antropologia juridică

Dreptul comparat și antropologia juridică au în comun obiectul lor esențial de studiu, ambele fiind discipline juridice concentrate în jurul comparării normelor, instituțiilor și practicilor juridice pentru a releva asemănări și concluzii³⁹. Totuși, diferențele dintre cele două discipline nu sunt nesemnificative: dreptul comparat, cel puțin în accepțiunea sa clasică, are în vedere componenta normativă a dreptului, în timp ce antropologia juridică urmărește, în primul rând, originile culturale ale acestuia. În altă formă, putem afirma faptul că dreptul comparat este preocupat de dreptul societăților contemporane avansate, pe când antropologia juridică are în vedere prezența și manifestările dreptului în deosebite culturi și tradiții⁴⁰.

Folosirea metodelor hermeneutice proprii celor două discipline în interpretarea normei juridice străine subliniază măsura în care dreptul creat de om este ancorat în contexte sociale particulare și în ce măsură normele juridice străine avute în vedere implică optici diferite ale realității și ale problemelor de ordin social⁴¹.

7. Comparative law and economics

Cele două discipline au dezvoltat, de-a lungul ultimelor decenii, o istorie comună în Statele Unite ale Americii. Folosirea de către autorii de literatură juridică a metodelor specifice dreptului comparat și ale științelor economice a condus la apariția unor direcții noi de cercetare în cadrul studiilor dreptului comparat (aceste cercetări juridice fiind cunoscute drept *Comparative law and Economics*)⁴².

Prin urmare, combinarea în studierea dreptului, în registru comparatist, a metodei comparative cu perspectivele economiei conferă comparatistului

³⁷ A. Riles, *Comparative Law and Socio-Legal Studies*, în M. Reimann, R. Zimmermann (ed.), *op. cit.*, pp. 789-790.

³⁸ M. Guțan, *op. cit.*, p. 110.

³⁹ M. Reimann, *art. cit.* în M. Bussani, U. Mattei (ed.), *op. cit.*, p. 29.

⁴⁰ M. Guțan, *op. cit.*, p. 111.

⁴¹ M. Reimann, *art. cit.* în M. Bussani, U. Mattei (ed.), *op. cit.*, p. 30.

⁴² M. Guțan, *op. cit.*, p. 114.

posibilitatea de a înțelege și explica dreptul din punctul de vedere al eficienței, al costurilor de tranzacție și al preferințelor consumatorului⁴³. De asemenea, privind dreptul ca pe o piață în cadrul căreia mai multe soluții concurează pentru soluționarea optimă a problemelor de natură juridică, pot fi explicate: alegerea pentru un transplant juridic ale anumitor soluții juridice în detrimentul altora, limitele împrumuturilor juridice și ale unificării dreptului⁴⁴.

Din cealaltă parte a abordării interdisciplinare, beneficiul pe care dreptul comparat îl poate conferi analizei economice a dreptului constă într-o schimbare de paradigmă, care poate să îi permită revelația justă a faptului că mai multe norme juridice identice sau similare pot fi apte de a produce efecte diferite în plan economic și juridic, în condiții socio-culturale, instituționale și procedurale specifice unor sisteme de drept diferite⁴⁵.

8. Concluzii

Dreptul, pe filiera filosofică a exponenților neokantianismului, nu mai este privit ca un simplu ansamblu de norme care produce efecte juridice, ci este considerat ca fiind un element ce ține de spectrul larg al culturii⁴⁶. La fel precum, de exemplu, în egală măsură, muzica, operele de artă sau arhitectura fac parte din domeniul cultural⁴⁷. Extrapolând, în contemporaneitate, nici dreptul comparat nu se mai subscrie abordării descriptivismului juridic clasic sau comparației în oglindă, ci este orientat către o comprehensiune organică a culturilor juridice, care nu limitează resursele ideatice la nivelul pozitivismului juridic⁴⁸.

A dobândi o înțelegere profundă a fenomenului juridic implică depășirea dogmei juridice simpliste și tratarea dreptului din multiple perspective (unele dintre acestea extrajuridice) și în corelație cu fenomenele realității sociale în anumite perioade date de timp.

Pentru aceasta, dreptul comparat modern nu se limitează la obținerea unor asemănări și deosebiri prin aplicarea metodei comparative de cercetare a dreptului, *bien au contraire* se îndreaptă către pluridisciplinaritate și diversitate în abordarea metodologică a temelor juridice. Astfel, este complet firesc faptul că metoda comparativă nu se confundă cu dreptul comparat, ci devine o metodă folosită împreună cu alte metode specifice altor discipline juridice pentru a produce cunoaștere prin intermediul hermeneuticii juridice realizate de către juriști comparatiști⁴⁹. În acest scop, dreptul comparat interacționează cu diverse discipline juridice, interacțiunea cu unele dintre aceste discipline juridice și perspectivele desprinse din acest proces făcând obiectul acestui scurt studiu.

⁴³ M. Reimann, *art. cit.* în M. Bussani, U. Mattei (ed.), *op. cit.*, p. 31.

⁴⁴ *Idem.*

⁴⁵ M. Reimann, *art. cit.* în M. Bussani, U. Mattei (ed.), *op. cit.*, p. 31.

⁴⁶ D. Coskun, *Law as Symbolic Form. Ernst Cassirer and the Anthropocentric View of Law*, Editura Springer, Dordrecht, 2007, p. 245.

⁴⁷ P. Legrand, *op. cit.*, p. 32.

⁴⁸ V. M. Ciucă, *Drept...*, *op. cit.*, pp. 22-27.

⁴⁹ M. Guțan, *op. cit.*, pp. 58-59.

În concluzie, într-o societate aflată în continuă schimbare și într-un constant dialog, pe fondul căruia se produc transferuri de forme și idei în planul cultural, hermeneutul comparatist al dreptului ajunge prin pluridisciplinaritate să înțeleagă dreptul viu, aflat în perpetuă dinamică în ceea ce privește procesul său de creație și aplicarea sa, precum și diferitele mentalități și tipare de gândire juridică specifice culturilor juridice care îl înconjoară. Deopotrivă, dreptului comparat îi este necesară pluridisciplinaritatea în cadrul analizelor comparative pentru a facilita cercetarea și analiza dreptului în context, cu toate conexiunile dintre drept, cultura dreptului și societatea în care acesta este aplicabil⁵⁰, astfel cum reies acestea din cele două axe ale cercetării comparative (*i.e.* axa verticală, a devenirii regulii de drept, respectiv axa orizontală a comparației sincronice a dreptului)⁵¹.

Referințe

- Bussani M., Mattei U. (ed.), *The Cambridge Companion to Comparative Law*, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2012.
- van Caenegem R. C., *European Law in the Past and the Future. Unity and Diversity over Two Millennia*, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
- Ciucă V. M., *Drept privat comparat. Lecțiuni. Vol. I. Prolegomene*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2019.
- Ciucă V. M., *Lecții de sociologia dreptului. Câteva repere în sociologia generală a dreptului*, Editura Polirom, Iași, 1998.
- Ciucă V. M., *Lecții introductive de hermeneutică juridică – Syllabus*, Editura Fundației Axis, Iași, 2005.
- Ciucă V. M., Macovei C., Panainte S. (coord.), *Școala Dreptului Organic. Vol. I*, Editura Junimea, Iași, 2007.
- Constantinesco L.-J., *Tratat de drept comparat. Vol. II: Metoda Comparativă*, trad. de D. Scarlat, Editura ALL EDUCATIONAL, București, 1998.
- Coskun D., *Law as Symbolic Form. Ernst Cassirer and the Anthropocentric View of Law*, Editura Springer, Dordrecht, 2007.
- de Cruz P., *Comparative Law in a Changing World. Third Edition*, Editura Routledge-Cavendish, Oxford, 2007.
- David R., *Les grands systèmes de droit contemporains. Troisième édition*, Editura Dalloz, Paris, 1969.
- Guțan M., *Sisteme de drept comparate. Introducere în teoria generală a dreptului comparat*, Editura Hamangiu, București, 2014.
- Legrand P., *Dreptul comparat*, trad. de R. Bercea, Editura Lumina Lex, București, 2001.
- Reimann M., Zimmermann R. (ed.), *The Oxford Handbook of Comparative Law. Second Edition*, Oxford University Press, Oxford, 2008.
- Watson A., *Legal transplants. An Approach to comparative law. Second Edition*, The University of Georgia Press, Athens, London, 1993.
- Zlătescu V. D., *Drept privat comparat*, Editura Oscar Print, București, 1997.
- Zweigert K., Kötz H., *Introduction to Comparative Law. Third Revised Edition*, trad. de T. Weir, Editura Clarendon Press, Oxford, 1998.

⁵⁰ M. Guțan, *op. cit.*, pp. 59-60.

⁵¹ V. M. Ciucă, C. Macovei, S. Panainte (coord.), *op. cit.*, pp. 13-14.